

PRÆSTELØFTE OG ORDINATIONSLØFTE. EN KIRKEHISTORISK SYNSVINKEL

Kirkehistoriker og fhv. hospitalspræst, ph.d. Jens Rasmussen

Resumé: Artiklen beskriver udviklingen fra reformationens lydighedsed til nutidens præsteløfte. Der redegøres for ønsket om ophævelse af præsteløftet med forslagene fra 1912, 1915 og 1978. Disse forslag slog præste- og ordinationsløfte sammen i præsteordinationen. Forslaget fra 1978 (1987/1992) fastholdt en saglig overensstemmelse med *Kirkeordinansen af 1539*, blandt andet inspireret af biskop H.L. Martensen, der gjorde op med ortodoksiens ligestilling af skrift og bekendelse. Martensen og andre i Kirkekommissionen af 1868-1870 ønskede saglig overensstemmelse med *Kirkeordinansen af 1539*, hvor skriften var hovedsagen, og bekendelsesskrifterne var underordnet («bevidnet»). Kommissionens grundtvigske medlemmer satte sig imod, fordi de fortsat ønskede dåbsbekendelsen (den apostolske trosbekendelse) ligestillet med skriften. Professor Regin Prenter gjorde indsigelse mod 1978-forslaget, og hans syn på præsteløftet bliver gennemgået. Prenter ønskede at fastholde præsteløftets »forpligtende« indhold med ligestilling af skrift og bekendelsesskrifter. Han savnede den klarere præcisering, som fandtes i den latinske præsteed (1685), der var det nuværende præsteløftets forlæg.

Indledning

Præsteløftet af 27. august 1870 opfattes i denne artikel som hørende med til præstevielsesritualet af 1987, revideret 1992. I *Den Danske Folkekirkes Ritualbog af 1992* står der i forbindelse med præsteløftet: »Præsteløftet underskrives af ordinanderne i forbindelse med præstevielsen« (Ritualbog 1992: 149). Præsteløftets »forpligtelse« og præstevielsens ordinationsløfte, det vil sige biskoppens tiltale med ordinandens mundtligt

bekræftende ja-svar, udgør en helhed. Der har eksisteret en sammenhæng mellem »forpligtelse« og ritual lige siden reformationen, men »forpligtelsen« har unægtelig gennemgået ændringer fra kongelig lydighedsed i *Kirkeordinansen af 1539* (Kirkeordinansen 1537/39, 1989: 189) til egentlig latinsk præsteed med teologisk indhold i *Kirkeritualet af 1685*, oprindelig indført i 1619 (Kirkeritual 1685, 1985: 133 og 189f). Kirkeritualet er genudgivet i 1985 med forord af professor i dogmatik, Regin Prenter, som har været vejleder på udgaven. Siden blev denne latinske præsteed i 1870 oversat til det nuværende danske præsteløfte. Således byggede præsteløftets »forpligtelse« i den teologiske sammenhæng på en tradition fra enevælden.

Denne artikel vil dels give en kirkehistorisk beskrivelse fra lydighedsed til præsteløfte, dels redegøre for de forslag til ophævelse af præsteløftet, der er fremkommet med forslagene fra 1912, 1915 og 1978. Der henvises til min skematiske opstilling i næste afsnit. Disse forslag ønsker at slå præste- og ordinationsløfte sammen i ordinationshandlingen. Der har været uenighed om disse forslag. Kritikken vil især blive beskrevet ud fra Regin Prenters indsigelse og syn på præsteløftet. Prenter er tilhænger af en mere klar formulering af præsteløftets »forpligtende« indhold. Han savner de præcise latinske formuleringer, sådan som de findes i den latinske præsteed fra 1685. I artiklen er præsteedens seks hovedpunkter (eder) sat op efter præsteløftets fire dele, så det er muligt at sammenligne. Min artikel holder sig ikke mindst til en historiske indledning af professor i kirkehistorie, P.G. Lindhardt, i *Betænkning, nr. 848*, 1978, fra Kirkeministeriets nedsatte ritualkommission (1970), hvis opgave var at forelægge forslag til revision af ritualbog og alterbog (Lindhardt 1978: 7-46).

Den kirkelige og teologiske debat har drejet sig om forholdet mellem præsteløfte og præstevielsesritual, mens juraen har koncentreret sig om præsteløftets »forpligtelse« og den kirkeretlige synsvinkel. Det gælder juristen Kristine Garde, som har skrevet en afhandling om *Præsteløftet* (2008). Flere jurister mener, at præsteløftet er »et samvittighedsløfte med en moralsk-etisk forpligtende kraft«, men uden juridisk gyldighed. Retsteologen Jørgen Stenbæk nuancerer denne forståelse. Præsten er så længe tjenestepligter udføres – ud fra ordinationsløfte og præsteløfte – beskyttet af tjenestemandssystemet. Det er netop for at beskytte løfternes funktioner, at præsten skal være beskyttet, hævder Stenbæk. Men hvad nu hvis præsten ikke udfører eller eventuelt misligholder løfternes funktioner? I så fald må tjenestemandssystemets forvaltere beskytte disse funktioner imod embedsindehaveren, konkluderer Garde. Hun mener, at præsteløftet kun har juridisk gyldighed som en formel betingelse for at opnå ansættelse, fordi det kræves i ansættelsesloven. Derudover er præstens retslige embedsforpligtelser, som omtalt i præsteløftet, fastsat i den kirkelige lovgivning, og derfor kan præsteløftet juridisk set undværes. Præsteløftet er dog i forbindelse med præstesager ikke nogen »jura-fri zone«, fordi præster i sager ofte forsvaret sig med præsteløftets forkyndelsesfrihed. Læresagerne mod N.P. Arboe-Rasmussen i begyndelsen af 1900-tallet og Bent Feldbæk Nielsen mod slutningen af 1900-tallet nævner Garde som eksempler, hvor forsvaret inddrog

præsteløftet. Hun åbner muligheden for en nyformulering af præsteløftet af hensyn til folkekirken som helhed, men understreger, at kirkeretsjurister må medvirke til en sådan revision. Samtidig medgiver hun, at der ikke er nogen særlig kirkeretlig grund til at ændre på det nuværende præsteløfte fra 1870. Garde noterer dog også, at der ikke kun er tale om et moralsk-etisk forpligtende løfte, blandt andet fordi løftet juridisk bliver inddraget i læresager (Garde 2008: 113-120).

Hertil kan lægges Regin Prenters ønske om en mere præcis formulering i præsteløftet af det embedsteologiske indhold. Hans forudsætning er at bevare både præsteløfte og ordinationsløfte, hvilket behandles sidst i denne artikel.

Fra lydighedsed til præsteløfte – en skematisk oversigt

Kirkehistoriens udvikling fra *Kirkeordinansen 1537/39* og *Præsteeden af 1685* til *Præsteløftet af 1870* vil blive beskrevet i denne artikel og kan skematisk opstilles på følgende måde:

Kaldelse/valg	Præstevielse, ritual	Historisk	Øvrighed
Menigheden 1539	Stadfæstelse af valg/ kaldelse: Guds ord, bøn og løfte	Kirkeordinans, 1539	Kongeed (verdsligt indhold)
Kirkeejer/ kongen 1685	Embedsoverdragelse: Guds ord, bøn, løfte, overdragelses- formular	Danmarks og Norges Kirkeritual, 1685	Præsteed 1619/ 1685 (teologisk indhold)
Menighed/ minister 1898	Embedsoverdragelse: Guds ord, bøn, løfte, overdragelses- formular	Præstevielse, 1898 og præsteløfte, 1870	Tjenestemandsløve, 1969
Menighed/ minister 1978 (1987/1992)	Stadfæstelse af valg/ kaldelse: Guds ord, bøn, løfte, stadfæ- stelsesformular. Aut. 1987 uden stad- fæstelsesformular.	Præstevielse, 1978, aut. 1987, uden præ- steløfte. Rev. 1992, vedlagt præsteløfte, 1870	Tjenestemandsløve, 1969 m.m.

Reformationen

Den reformatoriske forståelse af præstevielsen har sit udgangspunkt i det lutherske embedssyn, som er formuleret i Den Augsburgske Bekendelse af 1530, art. 5: Det kirkelige embede er nødvendigt for at få del i den retfærdiggørende tro (jf. art. 4.), idet det skal bringe Guds ord ved forkyndelse og sakramenter, så mennesket ved Ånden får troen og dermed Kristus som gave. Embedet er knyttet til funktionen, det vil sige nødvendigheden af evangeliets forkyndelse og sakramenternes uddeling. Det er en tjeneste til og for menigheden (Kirkeordinansen 1537/39, 1989: 191, 239ff).

Martin Luther forfattede et præstevielsesritual, som påvirkede Kirkeordinansens danske tekst fra 1539. I præstevielsens ordinationsløfte var der dog forskel. I Luthers ritual skulle ordinanden i ordinationsløftet love at forkynde Guds rene ord, værne og beskytte menigheden mod vildfarelser, leve et hæderligt liv og holde orden i hus og familie. Præstevielsen stadfæstede den forudgående kaldelse, der ifølge P.G. Lindhardt blev forstået som menighedens præstevalg, ledsaget af ord, løfte og bøn, indlagt i en almindelig gudstjeneste (Lindhardt 1978: 9). Prenter har ment, at Luthers forståelse af kaldelsen var langt mere end blot at forstå kaldelsen som valget, for kaldelsen var også Guds kaldelse i kraft af den gudstjenestelige akt ved præstevielsen, men herom til sidst i artiklen (Prenter, 1980: 6-13). Leif Grane fremhævede både kaldelsens præstevalg og kaldelsen som Guds ords tiltale. Ordinanden vedkendte sig i løftets form overfor menigheden – under Guds ords tiltale – sin bundethed til den tjeneste, som han var kaldet til. Præstevielsen var kirkens hellige handling og rettet til menigheden (Confessio Augustana 1530, 1976: 130). Under alle omstændigheder gik biskop og præster til sidst i forbøn med håndspålæggelse på ordinanden. De bad om, at Helligåndens nådegaver måtte blive knyttet til de tjenstlige funktioner, det vil sige evangeliets forkyndelse og sakramenternes forvaltning.

I præstevielsens ordinationsløfte hos Luther og i Kirkeordinansens ordinationsløfte blev der intet nævnt om bekendelsesskrifterne. Alligevel blev den lutherske symbolforpligtigelse indirekte medtaget som en forudsætning, fordi Kirkeordinansen 1537/1539 påbød præsterne at eje Luthers kirkepostil og katekisme fra 1520'erne, tillige med Filip Melancthons apologi (dermed også Den Augsburgske Bekendelse, 1530) og Loci (vist 2. udgaven fra 1535). Det er blevet tolket på den måde, at bekendelsesskrifterne, nævnt i Kirkeordinansen, var underordnet skriften, som en hermeneutisk ledetråd ved tolkningen af de bibelske skrifter (Kirkeordinansen 1537/39, 1989: 90, 230).

Den danske *Kirkeordinans af 1539* skilte sig ud fra Luthers ritual med hensyn til ordinationsløftets tiltale. Ud over Luthers tiltale, som omtalt ovenfor, formanede Ordinansen til den rette sakramentforvaltning, til ret lære om bod, kors, øvrighed, gode gerninger og til flittigt at studere skriften og til stadig bøn. Præstevielsen i den gudstjenestelige form var ikke en embedsoverdragelse, men en stadfæstelse af kaldelsen, forstået som præstevalget, og med Guds ords tiltale, løfte og bøn. I Kirkeordinansen fra 1539 hed det, at ordinanden skulle »ordineres oc til skickis for Alteret, med hellige ordz oples-

ning, Formaning, henders paaleggelse, oc een gudelig bøn til Gud« (Kirkeordinansen 1537/39, 1989: 190). En egentlig embedsteologi med en overdragelsesformular i præstevielsen kom først med den lutherske ortodoksis kirkeritual fra 1685.

Mellem på den ene side menighedens kaldelse og den biskoppelige prøvelse og på den anden side den gudstjenestelige præstevielse kom lydighedseden til kongen. Denne lydighedsed blev aflagt til lensmanden og indeholdt en bøn til Gud om tilgivelse for al forsømmelighed, der måtte komme. Der var ikke tale om et teologisk indhold i eden, men den var rettet til kongen, hvor præstevielsens ordinationsløfte var rettet til menigheden – som kirkens hellige forsamling – med understregning af embedets tjeneste: »evangeliets lære og sakramenters forvaltning« (Confessio Augustana 1530, 1976: 68, art. 7).

Enevælden

Kirkestyret i Danmark udviklede sig i tiltagende grad efter reformationen i 1536 til at være en del af den almindelige statsadministration. Således centraliseredes præste- og bispevalget i 1600-tallet med kongens stigende indflydelse på kirkestyret. Under enevælden blev det reglen, at præstevalget skete ved patronatets indstilling. Udnævnelsen fulgte med kongens underskrift gennem det danske og tyske kancelli. Herefter kom overhøring af ordinanden hos biskoppen og præstevielsen. Menighedens kaldsret var blevet indskrænket til en klagemulighed til kongen over valget, sendt gennem provst og biskop.

Enevældens Kirkeritual autoriseredes den 25. juli 1685 af Christian 5. og afspejlede denne nye virkelighed. Den drivende kraft i arbejdet var Sjællands biskop Hans Bagger, som var luthersk-ortodoks med vægt på embedets særlige betydning for kirken. Hans fornyelse i præstevielsen var – set i forhold til Kirkeordinansen 1537/1539 – biskoppens overdragelsesformular lige efter ordinationsløftet og i tilknytning hertil en latinsk præsteed med teologisk indhold, hvis baggrund var præsteeden af 1619. Overdragelsesformularen byggede dels på Johannesevangeliet 20,21-23 med Helligåndens gave til at skænke syndernes forladelse og til at nægte forladelsen, dels i særdeleshed på Matthæusevangeliet 16,17-19 om embedets »nøglemagt« til at binde og løse synden (Lindhardt 1978: 22-24, 48). Med denne overdragelsesformular beroede embedets autoritet ikke længere alene på menighedens kaldelse, Guds ord og bøn, men der var tillige lagt stor vægt på biskoppens overdragelse af embedets magt og myndighed til ordinanderne, hvilket skete efter apostolisk skik og i den treenige Guds navn.

I Kirkeritualets præstevielse fra 1685 blev det understreget, ligesom i Kirkeordinansen fra 1539, at den lovlige kaldelse og den biskoppelige prøvelse var en forudsætning for indvielse til »samme hellige Embede efter den Apostoliske Skik med Bøn og Hænders Paalæggelse« (Kirkeritual 1685, 1985: 127).

I ordinationsløftets tiltale var der sket ændringer i forhold til Kirkeordinansen fra 1539. Det blev nærmere bestemt, hvad der mentes med Guds ord, idet der henvistes til

den himmelske lære, som var indeholdt i de profetiske skrifter (GT) og apostolske (NT) skrifter, og det blev præciseret, at de to sakramenter skulle uddeles »aldelis efter Christi egen Indstiftelsis Maade«. Bekendelsesskrifterne var imidlertid kun omtalt i præsteeden, ligesom ordinansens formaninger om at studere skriften flittigt, om at værne og beskytte menigheden mod vildfarelser, var overført til præsteeden. Til gengæld var formaningen i Kirkeritualets præstevielse, om at være menigheden et godt eksempel, medtaget i ordinationsløftet fra Luthers ritual, ikke fra Kirkeordinansen. Tilsvarende var formaningerne i ordinationsløftet om sand bod, lydighed mod øvrigheden, barmhjertighed mod de elendige, kærlighed til næsten en gentagelse af ordinansen (Kirkeritual 1685, 1985: 129, 133, 189-190; Lindhardt 1978: 9, 14, 22f).

I forbindelse med præstevielsen aflagde de nye præster den latinske præsteed. Biskop Hans Poulsen Resen (d. 1638) havde i 1619 indført, at præsterne i forbindelse med præstevielsen aflagde ed på at holde sig til den hellige skrift og dens lære, sådan som det var udtrykt i Luthers *Lille Katekismus* og Den Augsburgske Bekendelse med dens apologi. Hermed var der indført en præsteed med teologisk indhold. Tilmed var der tale om en ligestilling af skriften og bekendelsesskrifterne: »udi de profetiske og apostolske Skrifter som og i de danske Kirkers symbolske Bøger« (Kirkeritual 1685, 1985: 133, 189).

Der var således med den latinske præsteed sket en stramning af symbolforpligtelsen. Med enevældens indførelse, hvor kongen alene var øverste myndighed for den evangelisk-lutherske kirke, blev symbolforpligtelsen tillige ophøjet til lov. For det første fastslog *Kongeloven af 1665*, at enevoldskongen var bundet til Den Augsburgske Bekendelse fra 1530. For det andet blev Bibelen og bekendelsesskrifterne fastslået i *Danske Lov af 1683*. Sidstnævnte omfattede de tre oldkirkelige trosbekendelser, Den Augsburgske Bekendelse og Luthers Lille Katekismus. *Danske Lov* manifesterede denne religiøse enhedstro.

Præsten var juridisk forpligtet på præsteeden af 1685. Den havde et teologisk indhold, ikke mindst fordi trosenheden og kirkelig uniformitet i landet var enevældens konstitutionelle ordning, der skulle opretholdes. Tilsvarende var Kirkeordinansens præsteed først og fremmest en lydighedsed til kongen. Præstevielsesritualet og præsteeden fra 1685 holdt sig uændret frem til 1800-tallets slutning, altså et stykke tid efter enevældens ophør i 1848-1849.

1800-tallets præsteløfte

Med systemskiftet i 1848 blev den kristne enevoldstat erstattet af repræsentativt styre og en af staten støttet folkekirke. *Danske Lov af 1683* havde opregnet bekendelsesskrifterne, som det tidligere er nævnt. Under forhandlingerne om Junigrundloven fra 1849 mente de fleste grundlovsfædre, at Danske Løvs bestemmelser om enevældens evangelisk-lutherske kirkes bekendelsesskrifter forpligtede grundlovens folkekirke, som nu

var blevet omdefineret: »Den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke« (§ 3, nuværende § 4).

Denne forståelse af »evangelisk-luthersk« blev senere kritiseret af grundtvigianerne, som kæmpede for præstefriheden, liturgisk og dogmatisk. De ville derfor gerne undvære »evangelisk-luthersk«, som de forbandt med ortodoksiens tolkning, ikke mindst ud fra formuleringerne i præsteeden. Det medførte en kritik af præsteeden ved det store vennemøde på Askov Højskole i 1863. For det første skulle den latinske præsteed oversættes til dansk, og dernæst bandt eden i al for høj grad forkyndelsen konfessionelt. Grundtvigianerne ville på dette vennemøde allerhelst have præsteeden afskaffet, mens ordinationsløftet i præstevielsen skulle bevares. De konservative i folkekirken var imod den latinske præsteeds afskaffelse, dels fordi eden præciserede symbolerne som lærenorm, dels fordi det var nemmere at udtrykke sig præcist på latin set i forhold til dansk. Det er denne linje, som Regin Prenter mange år senere var en del af, hvilket skal behandles til sidst i artiklen.

Tidens debat hang sammen med præsteedens juridiske forpligtelser, som her skal gengives, som de blev opfattet i juraprofessor J.L.A. Kolderup-Rosenvinges *Den danske Kirkeret*. Denne kirkeret var præsterne i 1800-tallet fortrolig med, fordi den blev anvendt på pastoralseminariet. Præsteeden indeholder seks eder, men opstilles punktvis i fire dele ud fra det senere præsteløfte af 1870, så der i denne artikel kan sammenlignes:

1. I den første præsteed lover den gejstlige embedsmand ikke at have benyttet ulovlige midler i forbindelse med sin kaldelse til et embede (»anti-simoni-Eden«).
2. Præsten skal i den anden præsteed (jf. det oversatte præsteløftes første del, 1870), bibringe sine tilhørere »den himmelske Lære«, som indeholdes i de profetiske og apostoliske skrifter og i den danske kirkes symbolske bøger (jf. Danske Lov 2-4-6). Normerne skriften og de symbolske bøger i den anden ed knyttes reformatorisk til præstens primære funktioner: forkyndelse af evangeliet og forvaltning af de to sakramenter (»... doctrina cælestis comprehensa scriptis Prophetis & Apostolicis & libris Ecclesiarum Danicarum Symbolicis auditoribus fideliter instilletur, sacramenta ad normam à Christo præscriptam decenter ac divotè administrantur«). Den anden præsteed nævner også ceremonierne, disciplinen (dvs. kirketugten) og katekesen (disciplinen og katekesen er i det oversatte præsteløfte anbragt i anden del, 1870). Omtalen af ceremonierne og katekesen i præsteeden gøres der ikke meget ud af i Kolderup-Rosenvinges kirkeret, mens kirketugten tolkes moderat. Tiden er i 1800-tallet bleven en anden end ortodoksiens stramme forståelse af kirketugten (»Disciplina Ecclesiastica diligenter exerceatur«). Ifølge Kolderup-Rosenvinge kan præsten kun anvende formaning og advarsel til de ubodfærdige, og han henviser til *Danske Lov* (2-9-26) og til den sene enevældens tolerante tolkning i kancelliskrivelser (7. jan. 1792 og 21. sept. 1824). Væk er *Danske Lovs* afsnit 2-9, hvor disci-

plinærmidlerne opremses: Udelukkelse fra altergang, bansættelse og i sidste ende indstævning for gejstlig ret, der kan medføre landsforvisning. Når det drejer sig om udelukkelse fra altergang kan præsten alene i særligt alvorlige tilfælde rådspørge provst og biskop om det videre forløb, fastslår Kolderup-Rosenvænge.

3. Endelig i *den tredje præsteed* (jf. det oversatte præsteløftes anden del, 1870) lover præsten at afvise al lære, som er mod Guds ord, og bekæmpe falsk lære. Afgivelser fra kirkens lære (»Kjætteri«) kan negativt betyde, at præsten afsættes fra embedet, idet »Embedet er ham betroet af Staten«, og med den forudsætning skal »han lære i Overeenstemmelse med den aflagte Eed«. Det skal ske positivt ved at forklare menigheden læren i hovedtræk, det vil sige »i Overeensstemmelse med de symbolske Bøger« uden »at foredrage ... enhver dogmatisk Sætning« (Danske Lov, 1-2-13 og 2-17-23).
4. Præsten skal ifølge *den fjerde præsteed* »idelig« læse i den hellige skrift (jf. Danske Lov 2-11-15). Det er hans pligt at forsyne sig med »gode tjenlige Bøger«. Forpligtelsen synes at være forstået som teologiske studier, hvilket er en noget anderledes opfattelse end hos Luther i hans fortale til *Den store Katekismus*, hvor det omtales, at præsten bør beskæftige sig med skriftens læsning, katekismen, det vil sige budene, troen og Fadervor samt forbøn for sognets beboere. Præsten lover i *den femte præsteed* »at leve et fromt, retskaffent og gudeligt Liv«. I eden beskrives præstens almindelige pligter om at være et forbillede i fromhed og retskaffenhed (Danske Lov 2-11-1 og 2-4-6). De mere specielle pligter om at være et godt eksempel opregnes detaljeret af Kolderup-Rosenvænge med tilhørende lovhenvisninger. Der er i denne opremsning saglig overensstemmelse med præstevielsens ordinationsløfte (1685) i den sidste del: sand bod, lydighed mod øvrigheden, barmhjertighed mod de elendige og kærlighed til næsten – alt sammen en gentagelse af *Kirkeordinansen af 1539*. I *den sjette præsteed* (jf. Danske Lov 2-3-8.9 og forordn. 23. okt. 1700) lover Præsten at vise verdslig og gejstlig øvrighed skyldig lydighed (præsteederne 4.-6. svarer til det oversatte præsteløftes tredje del, 1870). (Kolderup-Rosenvænge, 1851: 105-109, 206-208. Kirkeritual 1685, 1985: 128-129, 133, 189-190).

Kirkekommissionen af 1868-1870 drøftede den latinske præsteed fra 1685, som den stod i Kirkeritualet. Man søgte at tage højde for den grundtvigske kritik af præsteeden, men der var ikke flertal for at afskaffe den. I stedet vedtog et flertal i kommissionen at oversætte den til »et helligt Løfte« og bevarede derved den lutherske-ortodokse tids hævdevundne sammenhæng mellem præsteløftets »forpligtelse« og selve præstevielsen, især ordinationsløftet.

Ortodoksiens teologi i den latinske præsteed var et væsentligt udgangspunkt for præsteløftet. Kun indirekte gjaldt reformationens Kirkeordinans 1537/39. Biskop H.L.

Martensen og andre var klar over dette problem, og de foreslog i kommissionen at ændre præsteeden, så skriften og de symbolske bøger ikke fik samme vægt i præsteløftet:

... forkynde Guds Ord reent og puurt, saaledes som det findes i de profetiske og apostoliske Skrifter og er bevidnet i vor danske evangelisk-lutherske Folkekirkes symbolske Bøger ... forvalte de hellige Sakramenter efter Christi Indstiftelse og ... udføre Alt i Overeensstemmelse med de for Folkekirken gjældende liturgiske Forskrifter (Beretning 1870: 997, betænkning, bilag G).

Der var ingen tvivl om løftets omtale af Bibelens »profetiske og apostoliske Skrifter«, men sammenhængen med de »symbolske Bøger« gav anledning til debat i kommissionen. Martensen henviste til Kirkeordinansen, hvor de symbolske bøger, det vil sige bekendelsesskrifterne, var underordnet Bibelens Skrifter, forstået som en fortolkningsramme for præstens forkyndelse. Den markante grundtvigske biskop P.C. Kierkegaard, Aalborg Stift, forlangte imidlertid under forhandlingerne i Kirkekommissionen, at ordene »er bevidnet« og »liturgiske« skulle fjernes. Martensen havde ønsket, at folkekirken bekendelsesskrifter (jf. Danske Lov) skulle være en ledetråd for udlægnings- og udsagnings- skriften, men denne underordning kolliderede for Kierkegaard med, at den apostolske bekendelse var blandt bekendelsesskrifterne. Der var for grundtvigianerne tale om selve trosordet i dåbspagten, Guds levende ord siden apostolisk tid, som det lød og hørtes ved dåben. Kierkegaard ville enten have de symbolske bøger helt fjernet eller også skulle skriften og de symbolske bøger som hidtil i præsteeden fortsat ligestilles i det oversatte præsteløfte. Han mente også, at ordet »liturgiske« indskrænkede forpligtelsen i løftet, for prædikenen var ikke en liturgisk handling. Videre bandt dette udtryk præsterne til en bestemt liturgisk form af trosordet. I oversættelsen af den latinske præsteed til det danske præsteløfte fik Kierkegaard således flertal i kommissionen for ikke at medtage udtrykkene »bevidnet« og »liturgisk«. Præstedens eksplicite forpligtelse på kirketugt (»Disciplina Ecclesiastica diligenter exerceatur«) var modereret i oversættelsen: »... modarbejde misbrug af Naadens hellige Midler«. Oversættelsens formuleringer var i det hele taget ifølge Regin Prenter gjort runde, idet han mente, at de seks eder i den latinske præsteed fremstod mere klart end i præsteløftet. (Beretning 1870: 139, 143f. (1. behandling), 221-228 (2. behandling), 551-553 (tredje behandling), 794-997 (betænkning, bilag G). Betænkning 1870: 94-98; jf. 96f., præsteløfte).

Præsteløftet af 1870 kan opstilles i de samme fire punkter, som Kolderup-Rosenvinges gennemgang af præsteeden og senere min omtale af Regin Prenters holdning til præsteløftet:

1. *Løftets indledning* (jf. 1. præsteed, 1685): Ordinanden må ikke have benyttet noget uhæderligt middel for at komme i embedet, hvilket var en rest af præsteedens simonied.
2. *Løftets første del* (jf. 2. præsted, 1685): Ordinanden lover i løftets første del at forkynde Guds ord rent og purt, som det findes i de profetiske og apostoliske skrifter og i vor danske evangelisk-lutherske folkekirkes symbolske bøger. Ordinanden lover at forvalte de hellige sakramenter efter Kristi indstiftelse og udføre de øvrige hellige handlinger i overensstemmelse med de for folkekirken gældende forskrifter.
3. *Løftets anden del* (jf. 2. og 3. præsteed, 1685): Ordinanden lover at modarbejde misbrug af nådens hellige midler og alle vildfarelser, der strider imod folkekirkens trosbekendelse, samt at arbejde for katekesen, det vil sige ungdommens kristelige oplysning.
4. *Løftets tredje del* (jf. 4.-6. præsteed, 1685): Ordinanden lover at granske Guds ord og troens hellige lærdomme og i det hele taget at dueliggøre sig til det hellige embede. Endelig lover ordinanden at foregå menigheden med et godt eksempel, som det sømmer sig for en ordets tjener og at være lydige mod love og anordninger samt foresatte. Løftet slutter i tredje del med, at ordinanden lover skyldig lydighed mod foresatte og embedsbrødre samt overholdelse af kirkelige love og anordninger.

Præsteløftet af 1870 var ikke i samme grad som præsteeden af 1685 en juridisk forpligtelse overfor ansættelsesmyndigheden, det vil sige staten, som det fremgår af Kristine Gardes bog om præsteløftet. Præsteløftet blev autoriseret til brug i folkekirken i sammenhæng med præstevielsen, og det var derved gældende praksis i sin helhed, altså bestående af præstevielse og præsteløfte. Det var opfattelsen i samtidens *Kirkeret* (Matzen og Timm, 1891: 252), at kun de sidste led i præsteløftet om den skyldige lydighed mod love og foresatte kunne betragtes som juridisk forpligtende overfor staten. A. Roesen fremhævede langt senere i sin *Kirkeret*, 1976, sammenhængen mellem underskrivelse af præsteløfte og biskoppens udstedelse af kollatsbrev: »Efter at være bleven indviet og have aflagt det i Bekgj. 2. Septbr. 1870 foreskrevne højtidelige Præsteløfte, modtager den kaldede dernæst Biskoppens beseglede Brev eller Kollatsbrev« (Roesen 1976: 176).

Præsteløftet indgår i dag i en helhed med præstevielsen, men der er ikke nogen særlig juridisk forpligtelse. Præsteløftet er opfattet som et helligt løfte om at forkynde evangeliet og forvalte sakramenterne ud fra normerne: skriften og de symbolske bøger. Det samme i forpligtende juridisk form var tidligere sagligt set tilfældet med den latinske præsteed.

Præsteløftet fik snart i 1800-tallet en fortsættelse, idet præstevielsen fra 1685 blev revideret af biskop Thomas Skat Rørdam og autoriseret 3. september 1898. Ordinationsløftets indledning blev ændret, men ellers var hele ordinationsløftet en nænsom sproglig revision af ordinationsløftet fra 1685. I det hele taget var der kun få ændringer i hele ritualet, fordi man var bange for parlamentarismens konsekvenser for folkekirken,

hvis en grundtvigsk Venstreregering kunne tænkes at svække symbol- og ritualforpligtelsen. I det hele taget frygtede biskopperne, at en Venstreregering ville gribe ind i folkekirkens indre anliggender (lære, liturgi, herunder salmebog). Skat Rørdam hørte til de konservative grundtvigianere, og de vidste, at mange grundtvigianere ønskede præstefrihed. Askovadresserne i 1881 havde opstillet programmet for en fri statskirke med frie menigheder, hvor ønsket var præstefrihed dogmatisk og liturgisk. Præster skulle kun forpligtes på at prædike bibelsk efter bedste overbevisning og forvalte sakramenterne sømmeligt efter indstiftelsen. Grundtvigianismen var splittet i spørgsmålet om folkekirken som en bekendelseskirke.

Forslag til ophævelse af præsteløftet i 1900-tallet

Præsteløftet af 1870 lå altså sagligt set nær op ad præstevielsen fra 1898, selvom præsteløftet gik langt mere i detaljer og omtalte følgende: De symbolske bøger, ceremonierne, katekesen, værn mod vildfarelser og granske skriften flittigt.

Allerede i 1912 stillede biskopperne et nyt forslag, som skulle imødegå ønsket fra flere sider om at slå præsteløfte og ordinationsløfte sammen i ordinationshandlingen. Kort sagt ønskede allerede Det kirkelige Udvalg i 1904 at komme væk fra det »dobbelte« løfte og samtidig understrege den apostolske trosbekendelses vigtighed, ikke mindst fordi pastor Arboe Rasmussen og andre liberale teologer var kritisk over for dåbsbkendelsen, for eksempel jomfrufødslen, en kritik som havde givet et vældigt røre. Biskop Skat Rørdam, Sjællands Stift, fik overdraget sagen fra Det kirkelige Udvalg, men han blev ikke færdig inden sin død i 1909. Efterfølgeren biskop Peder Madsen videreførte arbejdet, og på et bispemøde i 1911 fik han biskoppernes accept af en ny formel i ordinationsløftet, som skulle overflødiggøre præsteløftet. Forslaget til ændring i ordinationsløftet lød således:

Regel og Rettesnor for ordets forkyndelse er givet eder i den hellige skrift. Den kristne menigheds fællesbekendelse har I i det apostolske symbol, som i vor Kirke er dåbsbekendelse. Ved redelig og grundig at granske den hellige skrift bør I altid dybere tilegne eder troens hellige sandheder, og under denne granskning har I i vor kirkes bekendelsesskrifter en åndelig vejledning til at blive i den sunde lære (Lindhardt 1978: 43).

Biskopperne håbede at kunne ramme de vidtgående liberale teologer ved at kombinere den apostolske trosbekendelse med den konfessionelle »Granskning« af bekendelsesskrifterne.

Dette forslag blev ikke autoriseret, for det tilfredsstillede hverken den »højre fløj« eller de mange grundtvigianere, som ville realisere Askovadressernes krav om præstefrihed og folkekirken som blot en »borgerlig indretning«. Biskopperne forsøgte videre i 1915 med endnu et forslag til nyt ordinationsløfte, som inddrog præsteløftet. Nu skulle

den apostolske trosbekendelse flyttes til den første del af præstevielsesritualet som en del af den gudstjenestelige akt, og i ordinationsløftet skulle bekendelsesskrifterne underordnes skriften, sådan som allerede biskop Martensen ønskede det. Både forslaget fra 1912 og 1915 bibeholdt enevældens overdragelsesformular. Heller ikke dette forslag fra 1915 lykkedes. Begge forslag ønskede at fremhæve det kirkelige element med dåbsbekendelsen. De var tidstypiske og rettet imod den liberale teologis kritiske indstilling.

Kultusminister Jacob Appel forgreb sig på kirkens indre anliggender ved direkte at blande sig i forhandlingsprocessen om forslagene fra 1912 og 1915, hvilket gjorde det svært for biskopperne. Appel fik endvidere gennemført endnu en Askovadresse med forslag om, at folkekirken skulle opbygges efter valgmenighedsprincippet med forslaget om at løse stiftsbånd til en anden biskop. Han ville droppe den gamle hædvundne sognestruktur i folkekirken. Baggrunden var også den aktuelle Arboe Rasmussen sag, hvor biskop Wegener på Lolland-Falster ikke ville give kollats til Arboe Rasmussen, der havde søgt Vålse sogneembede på Falster.

Hermed blev sagen stående, så præstevielsen af 1898 og præsteløftet af 1870 holdt sig til frem til et nyt præstevielsesritual, der blev autoriseret 6. marts 1987. Baggrunden for dette præstevielsesritual var Kirkeministeriets nedsatte liturgiske kommission i 1970, som i 1978 afgav betænkning om bispe- og præstevielsesritualerne med mere. Det klare mål for kommissionens forslag var at bringe disse ritualer i overensstemmelse med den reformatoriske forståelse. Kommissionen foreslog at formulere ordinationsløftet med inddragelse af præsteløftet. Det ville betyde en ophævelse af præsteløftet.

Der var formentlig tale om en reaktion mod 1960'ernes aktive højkirkelige embedsforståelse, som ikke ønskede præsteløftet afskaffet. Tværtimod udtrykte Regin Prenter, som en af de toneangivende i denne bevægelse, at det oversatte præsteløfte af 1870 skulle bringes i bedre overensstemmelse med den latinske præsteed af 1685, som var langt mere præcis i sine formuleringer (herom senere).

Om præstevielsen af 1978 kan siges, at Liturgikommissionen af 1970 har foretaget en sproglig koncentration og ønsket friere valg af salmer og læsestykker set i forhold til 1898-ritualet. Man anså det hidtidige tekstvalg i 1898-ritualet for ensidigt og moraliserende. Som noget nyt i forhold til 1898-ritualet har man efter epistlen indføjet den apostolske trosbekendelse, også kaldt Apostolicum; eventuelt kunne også vælges Nicænum, det vil sige andenudgaven fra 381 e. Kr. (Den nikæno-konstantinopolitanske trosbekendelse). Dette forslag stammede som nævnt fra forslagene i 1912 og 1915. Begrundelsen i kommissionen var, at denne nye mulighed stemte overens »med den gudstjenesteform der nu har vundet hævd«. I 1978-forslaget forestillede man sig, at præsteløftet skulle udgå som et selvstændigt dokument og indgå i ordinationsløftet. Præsteløftets anden del om hyrdeembedet og begyndelsen af tredje del om at granske Guds ord blev indføjet i ordinationsløftet med ændrede formuleringer og placering i teksten. Den indledende del i ordinationsløftet fik også mindre ændringer:

Derfor lægger jeg jer nu på sinde: at forkynde Guds ord rent og ret, som det findes i de profetiske og apostoliske skrifter og er bevidnet i vor kirkes symbolske bøger, så I prædiker sand omvendelse, barmhjertighed mod alle lidende, kristent broderskab, kærlighed til næsten og lydighed mod den rette øvrighed ...

Her var forkyndelsens indhold en følgesætning (»så«) til normerne: skriften og de symbolske bøger. Forkyndelsens indhold var altså blevet defineret og låst, hvilket ikke var sket i tidligere ordinationsløfter. Spørgsmålet er, om nutidens præster altså er mere bundne i forkyndelsen end tidligere. Tilsvarende blev biskop Martensens og andres forslag, om at forkynde Guds ord ud fra skriften alene og lade de symbolske bøger være en ledetråd, akkurat som i reformationstiden, indført med ordet »bevidnet«. Efter ordinationsløftet havde 1978-forslaget i stedet for overdragelsesformularen »Så overdrager jeg ...«, som var anvendt i 1898-ritualet, en stadfæstelse af kaldelsen, det vil sige præstevalg og udnævnelse:

Eftersom I er lovligt kaldet til og stadfæstet som præster i den danske folkekirke, så modtag nu under bøn og håndspålæggelse efter apostolisk skik det hellige præste- og prædikeembede i Faderens og Sønnens og Heligåndens navn.

Det var altså kraftigt understreget i 1978-forslagets stadfæstelse, at kaldelsen var sket forud i kraft af menighedens valg. Derpå siges videre i 1978-ritualet: »modtag nu under bøn og håndspålæggelse efter apostolisk skik det hellige præste- og prædikeembede«. Denne formulering understregede den højtidelige stadfæstelse, der drejede sig om »apostolisk skik« med Guds ords læsning, sang, bøn og håndspålæggelse. Spørgsmålet er, om ikke der er tale om en »rest« af overdragelsen, når det hedder: »modtag nu« (Lindhardt 1978: 48-53, 66-67. Ritualbog 1992: 144-145).

Liturgikommissionens forslag blev autoriseret den 6. marts 1987 og med få sproglige ændringer optaget i *Ritualbog 1992*, som stadig er gældende. Imidlertid blev 1978-forslagets ovennævnte højtidelige stadfæstelsesformular udeladt i den autoriserede præstevielse fra 1987. Det var bispekollegiet, efter opfordring fra kirkeminister Torben Rechendorff, der færdiggjorde ritual- og alterbogen ud fra liturgikommissionens afleverede forslag, hvor de sidste kommissionsforslag fra januar 1987 drejede sig om konfirmation og begravelse. Biskopperne har også haft stor indflydelse på, at præsteløftet af 1870 alligevel blev medtaget i *Ritualbog 1992*, skønt det var blevet overflødigt på grund af udvidelsen i ordinationsløftet ifølge 1978-forslaget, hvilket ikke mindst skyldtes P.G. Lindhardts indflydelse. I *Ritualbogen 1992* stod præsteløftet altså stadig som gældende. Heri var skrift og bekendelsesskrifter stadig ligestillet, selvom der i ordinationsløftet fra 1978/1987 var indført en underordning af bekendelsesskrifterne i forhold til skriften

(Lindhardt 1978: 67. Biskopperne 1991: VIII). Biskoppernes løsning var uklar set på baggrund af 1800-1900-tallets debat.

Regin Prenters embedsteologiske holdning til præsteløftet

Regin Prenter var i 1960'erne tilhænger af at lade præsteløftet forblive selvstændigt og det med en skarpere præcisering ud fra den latinske præsteed af 1685. Han var tillige utilfreds med 1978-forslagets præstevielse med dets ordinationsløfte og kritiserede P.G. Lindhardt: »Professor Lindhardt siger rigtig nok, at 'ordinere' er synonymt med 'kalde' i Luthers sprogbrug. Men han misforstår denne synonymitet, idet han lader 'kalde' være ensbetydende med 'vælge'. Dermed vil Lindhardt »pådatte Luther den opfattelse«, at ordinationen i betydningen indvielse med bøn og håndspålæggelse efter apostolisk skik er noget underordnet set i forhold til det forudgående præstevalg. Det var Gud selv ifølge Prenter, der kaldte til embedet. Menneskers valg var ikke hele kaldelsen, fastholdt Prenter. Valget var kun en del af kaldelsen i en fortløbende proces, hvor den gudstjenestelige akt med bøn, embedsoverdragelse og håndspålæggelse var »kaldelsens fuldendelse«. I denne fuldendelse spillede »overdragelsesformularen« en klar rolle, hvilket i 1978-forslaget var reduceret til en menneskelig indsættelsesformular med ordene »Eftersom I er lovligt kaldet« og »modtag nu under bøn og håndspålæggelse«, hvilket faldt Prenter for brystet (Prenter 1980: 6-13). I biskoppernes færdige præstevielsesritual fra 1987 droppede man som nævnt denne stadfæstelsesformular. Prenters heftige kritik af Lindhardt fik ifølge Prenter ikke indflydelse på deres forhold: »Vort kollegiale forhold var godt, uden et ondt ord mellem os« (Prenter 1985: 139).

Prenter stillede sig spørgsmålet, om præsten var kaldet af Gud eller mennesker? Han betragtede kaldelsen som en proces, der begyndte med det menneskelige præstevalg og fuldendtes som Guds kaldelse. Han havde i en artikel i festskrift til Heinrich Ross (1964) gjort rede for sin opfattelse af præsteløftet fra 1870 (Prenter 1964: 21). Det var synspunkter, som også burde medtages ved en revision af præsteløftet. Ved en analyse af løftets embedsteologiske indhold gjorde Prenter sig til talsmand for en klarere og mere fast tolkning. Han henviste til dette præsteløftets forlæg, den latinske præsteed fra 1685, hvor der var tale om den præcisering, som han savnede i præsteløftet og derfor også i ordinationsløftet fra ritualerne i 1978. Senere medgik som allerede nævnt 1978-forslaget i biskoppernes præstevielse fra 1987 og i revisionen 1992 med tilføjelse af præsteløftet af 1870.

Prenter foretog en direkte sammenligning mellem præsteed og præsteløfte, og han nåede frem til følgende fortolkning af præsteløftets embedsteologiske indhold, som her i artiklen opstilles, så den kan sammenlignes med denne artikels ovenfor nævnte opstilling af præsteeden (Kolderup-Rosenvinges tolkning) og præsteløftet:

1. *Løftets indledning*: Kaldelsens lovlighed ses først og fremmest i lyset af ansvaret overfor Gud. Der henvises til edens klarere udtryk »mediis divinitus prohibitis«

- (1. præsteed, 1685; jf. præsteløftet: »ikke har benyttet noget uhæderligt middel«). Prenter nævner: »Embedet har som guddommeligt indstiftet tjeneste sin højeste norm ikke i den borgerlige lovgivning, men i Guds ord«. Når Prenter taler om kaldelsen, så ligger vægten ikke kun på menighedens kaldelse, »de menneskelige instanser«, for de »er alle blot instrumenter for Guds kaldelse«, siger han. Således fremhæver Prenter, at ifølge Den Augsburgske Bekendelse (1530), artikel 28, er præsteembedet guddommeligt indstiftet og befalet. Samtidigt er embedet menneskeligt nødvendigt ud fra tanken om det almindelige præsteembede, hvor der henvises til Den Augsburgske Bekendelses artikel 5. Videre finder Prenter ikke, at den rest af simonieden, der findes i løftet, er en anakronisme på folkekirkelig grund, så længe embeder kan besættes uden indstilling fra menighedsrådene.
2. *Løftets første del:* Prenter nævner følgende normer, der accepteres som ligestillede, i forbindelse med embedets primære funktioner, såsom prædiken af Guds ord og forvaltning af sakramenterne: Således, »de profetiske og apostoliske skrifter sammen med Jesu Kristi Indstiftelse« (sakramenterne) og »den evangelisk-lutherske folkekirkes symbolske bøger«. Videre i samme sætning er disse normer rettesnor for ceremonierne – ifølge præsteeden: »ceremoniæ in Ecclessia ... nec quidquam contra Constitutiones Ecclesiasticas admittatur« (2. præsteed, 1685). I præsteløftet skrives: »øvrigte hellige handlinger ... i overensstemmelse med de for folkekirken gældende forskrifter«. Prenter fastholder, at det noget vage udtryk »gældende forskrifter« i præsteløftet – set i lyset af præsteedens formulering »ceremoniæ« – kun kan tolkes ud fra en ligestilling af skrift og bekendelse, alt sammen nævnt »i een og samme sætning« i præsteeden. Han understreger, at forkyndelse og sakramentforvaltning »i snævrere forstand« og gudstjenestelivet med dets forskrifter i videre forstand ikke »kan tjene til fred og god orden i kirken, hvis det ikke er i overensstemmelse med skrift og bekendelse«. Han henviser til Den Augsburgske Bekendelses artikel 15, idet de omtalte kirkelige ceremonier kan bevares, når de kan foregå uden synd og tjener til ro og orden.
 3. *Løftets anden del:* For Prenter er det apostoliske embede »ikke blot et prædike- og sakramentforvaltningsembede, men et *hyrdeembede*«. Han henviser til »beredelsen og beskærmelsen af dem, der modtager nådemidlerne, i den kirkelige hyrdegerning«. Prenter mener, at forkyndelsen af evangeliet og forvaltningen af sakramenterne ikke kan stå alene, men er uløseligt sammenflettet med hyrdeopgaven, »at vogte dem, der skal modtage disse gaver«, det vil sige at berede dem til den rette modtagelse deraf, positivt gennem katekesen, som omtalt i præsteeden: »Catechistica doctrina urgeatur« (jf. 3. præsteed, 1685). I præsteløftet står der: »jeg troligt vil arbejde for ungdommens kristelige oplysning og vejledning«. Men vejledningen er også negativ ved hjælp af kirketugten ifølge præsteeden: »Disciplina Ecclesiastica diligenter exerceatur« (jf. 3. præsteed, 1685). Prenter indlæser kirketugten i følgende udtryk i præsteløftet: »... jeg efter evne vil modarbejde misbrug af nådens

hellige midler«. Her finder Prenter eden mere klar. Han begrundet sit syn på kirketugten således: »Nu kan samme præst ikke på samme tid forkynde i overensstemmelse med skriften og forvalte sakramenterne aldeles efter Kristi indstiftelse og tolerere en brug af forkyndelse og sakramente, der strider mod skriften og Kristi indstiftelse«. Med Prenters tolkning af løftet, set på baggrund af præsteeden, fastholdes en kirketugt, der ikke blot er åndelig, men har kirkelige konsekvenser, for eksempel præstens bortvisning fra alterbord eller præstens undtagelse fra dåbsplicht. A. Roesen taler i sin kirkeret om »ubetinget Dåbsplicht« i folkekirken (Roesen 1976: 125), men det tvivler Prenter på, for hvis forældrene åbenlyst fornægter troen over for den døbbende præst, bliver der et problem med at bære troen frem hos barnet, hvilket er dåbspagtens vilkår med »ja-ordene« på barnets vegne til den apostolske trosbekendelses enkelte led (Prenter 2023: 67-73). Prenters forståelse af kirketugt svarer dog ikke til Danske Løvs skrappe kirketugtsbestemmelser, og heller ikke til Kolderup-Rosenvinges tolerante forståelse af kirketugten, hvor der kun kan anvendes åndelige midler. Til disse hørte almindeligvis ikke udelukkelse fra alterbordet: »Fra Alterets Sacramente kan han [præsten] ikke udelukke Nogen, uden at have raadført sig med Provst og Biskop«. Udelukkelse kan som tidligere nævnt kun i særlige tilfælde komme på tale (Kolderup-Rosenvinge 1851: 206-208; jf. Kirkeritual 1685, 1985: 133, 190). Løftets omtale af kirketugt skal også ses i sammenhæng med løftets kamp mod falsk lære: »... bekæmpe sådanne lærdomme, som strider mod folkekirkens trosbekendelse«. Foruden hyrdeembedets katekese og kirketugt omtaler Prenter en tredje hyrdeopgave. Det drejer sig om polemikken, det vil sige ifølge Prenter bekæmpelsen af »den lære, der strider mod Guds ord«, sagt med eden: »doctrinam verbo Divino adversam« (3. præsteed, 1685). Prenter kan ikke lide løftets udtryk, som nævnt ovenfor (»bekæmpe sådanne lærdomme ...«). Han begrundet det med følgende:

Falsk lærdom skal jo bekæmpes, ikke fordi den strider mod *folkekirkens* specielle bekendelse. Det ville være at anbringe bekæmpelsen af vranglærdommen på den menneskelige rets plan. Nej, den skal, som den gamle præsteed forudsætter det, bekæmpes, fordi den strider mod Guds ord. Her ligger sagen på den guddommelige rets plan.

4. *Løftets tredje del*: Udtrykket »granskning af Guds ord« (jf. 4. præsteed, 1685: »Lectiōni sacræ«, dvs. hellig læsning) vil Prenter ikke først og fremmest forstå som lærde teologiske studier, men helst i tråd med Luthers opfattelse i fortalen fra 1530 i *Den Store Katekismus*, hvor der også ifølge denne katekisme skal bedes (Luther 1529, 1976: 28). Videre omtaler præsteløftet: »beflitte mig på ... at foregå menigheden med et godt eksempel« (jf. 5. præsteed, 1685), og Prenter finder ikke, at præsten skal være »et borgerligt dydsmønster«, men præstens livsførelse må ikke

hindre ham i at udøve sin hyrdegerning. Løftets udtryk «embedsbrødre» (ændret til «kaldsfæller» i *Ritualbog 1992*) mangler præstedens præcisering: »i Kristus« (jf. 6. præsteed, 1685: »collegae et fratres in Christo«). Opfattelsen er hos Prenter, at »alle embeder i kirken fungerer i Kristus, som lemmer på hans legeme« (jf. 1. kor. 12,27-30). Man er først og fremmest præst i Jesu Kristi kirke, ikke folkekirken. Præsteembedet er en stand, hvor præsterne kollegialt er lydige mod de kirkelige love og anordninger og mod foresatte og dermed sammen udviser »et sådant forhold, at der ikke med rette kan føres klage over ham [præsten]«. Udtrykket i præsteeden: »meo Episcopo, ut et praeposito«, altså »min biskop som og provst«, er erstattet af det farveløse »mod foresatte« i præsteløftet. Han fastholder: »Embedsindehaverne er ikke isolerede og af hverandre uafhængige funktionærer, hvis bestilling er uden forbindelse med deres person og livsførelse, men udgør tilsammen en embedsstand, der enigt må udføre embedets funktioner med liv og person som indsats« (Prenter 1964: 21-35. Kirkeritual 1685, 1985: 133, 189-190).

Ordets tjeneste, det vil sige prædikeembedet, blev betragtet som det centrale, som præsten var »forpligtet« på ifølge P.G. Lindhardt og andre, men hos Prenter havde hyrdeembedet samme status. Spørgsmålet var imidlertid, om præsten kunne »forpligtes« til én bestemt forståelse heraf. Prenters opfattelse af kirketugt i hans tolkning af løftet på baggrund af den latinske præsteed kunne således nemt blive teologisk uoverskuelig, når man for eksempel inddrog den enkelte præsts forvaltning af dåbens handling i menigheden med formaning/kirketugt overfor forældre og faddere og med væsentlige ændringer i dåbens liturgi. Der er blevet rejst præstesager på dette grundlag, for eksempel læresagen mod Bent Feldbæk Nielsen (Danske Lov 1683, 2-5-6; dåbsforordningen 30. maj 1828 og lov 4. marts 1857).

Prenter polemiserede også mod præstens rolle som tjenestemand og funktionær. Man kan dog ikke se bort fra, at præsten som funktionær er afhængig af menigheden, for ved dybtgående uoverensstemmelser, for eksempel i forbindelse med præstens udøvelse af kirketugt, kan præsten afskediges (Roesen 1976: 204, tjenestemandsløven af 1969, § 43).

Sammenfatning

Reformationens lydighedsed blev givet til kongens lensmand og præstevielsens ordinationsløfte blev aflagt til menigheden som kirkens hellige forsamling. Selvom bekendelsesskrifterne ikke nævntes i Kirkeordinansens ordinationsløfte, forudsatte Kirkeordinansen et »forpligtende« kendskab til bekendelsesskrifterne. Løftet drejede sig om skriften som det overordnede og bekendelsesskrifterne som fortolkningsnøgle. Ligeledes handlede embedets tjeneste om evangeliets forkyndelse og sakramenternes forvaltning.

Med Kirkeritualets latinske præsteed af 1685 skete en stramning af symbolforpligtelsen, idet skrift og bekendelsesskrifter blev ligestillet. Tillige med enevældens indførelse, hvor kongen alene var øverste myndighed for den evangelisk-lutherske kirke, blev symbolforpligtelsen ophøjet til konstitutionel lov med *Kongeloven af 1665* og *Danske Lov af 1683*. Sidstnævnte definerede de evangelisk-lutherske bekendelsesskrifter: De tre oldkirkelige trosbekendelser, Den Augsburgske Bekendelse og Luthers Lille Katekismus.

Præsteeden af 1685 blev med hensyn til dens omtale af kirketugten tolket mindre stramt i 1800-tallet. Juristen J.L.A. Kolderup-Rosenvinge skrev i sin *Kirkeret*, at præsten uden betingelser åndeligt skulle formane de ubodfærdige, ikke eksekvere nogen straf. I Kirkekommissionen af 1868-1870 oversatte man i det danske præsteløfte ikke direkte den latinske formulering af kirketugten. Alligevel levede ortodoksiens latinske præsteed videre i præsteløftet af 1870, men løftet vidner samtidig om, at oversættelsen ikke er tilstrækkelig præcis, som Prenter har understreget. Biskop H.L. Martensen og andre i Kirkekommissionen ønskede et bedre aftryk fra reformationens Kirkeordinans 1537/39 i det danske præsteløfte, idet skriften og de symbolske bøger ikke længere skulle have samme vægt i præsteløftet. Men der var ikke flertal, og præsteløftet fortsatte med ortodoksiens ligestilling af skrift og bekendelsesskrifter.

I 1978-forslaget siges det klart, at »den rette ordinans« af 1537/39 har været udgangspunkt for en revision. Den nedsatte kommission i 1970 genoptog med 1978-forslaget Martensens og andres ønske om at føre præsteløftet tilbage til reformationen. Dette ønske er af kommissionen, ikke mindst af P.G. Lindhardt brugt til at lade præsteløftet udgå som et selvstændigt dokument og lade det indgå i præstevielsens ordinationsløfte, hvor skriften var udgangspunktet og de lutherske bekendelser var den hermeneutiske nøgle. Det var ikke Martensens ønske at undvære præsteløftet, men han ville netop i løftet følge reformationens tankegang.

Kommissionen indskrev også præsteløftets hyrdeembede (2. del) i præstevielsens ordinationsløfte. I præstevielsesritualet fra 1978 havde man tillige i stedet for overdragelsesformularen forfattet en højtidelig stadfæstelse af menighedens kaldelse af ordinanden. Men denne stadfæstelse blev helt udeladt i den autoriserede præstevielse fra 1987. Det overraskende var, at biskopperne optog dette præstevielsesritual i *Ritualbog 1992* og samtidig fastholdt præsteløftet af 1870, selvom dets indhold stort set var overført til præstevielsens ordinationsløfte.

Der har i vor tid været stor uenighed om tolkningen af ordinationsløfte set i sammenhæng med præsteløfte. Opfattelsen af præstevielsens ordinationsløfte på reformationstiden var, at det stadfæstede menighedens kaldelse og præstevalg, som det er fremhævet af P.G. Lindhardt. Dertil kom en kongelig ed, som i dag er erstattet af kongelig udnævnelse af provster og biskopper, af ministeriel udnævnelse for præster – og af tjenestemandsløven for hele præstestanden.

Prenter har været ganske uenig i Lindhardts tolkning af Luthers holdning, for ifølge Luthers opfattelse beroede kaldelsen på en proces. Først kom menighedens forudgående præstevalg, men i særdeleshed var der i det videre forløb tale om Guds kaldelse, som den foregik ved præstevielsen, forstået som en gudstjeneste.

Ingen af disse to teologer fik gennemført deres forståelse. Den historiske udvikling viste, at det hele endte med det dobbelte løfte i *Ritualbog 1992*. Under alle omstændigheder er præstevielsesritual med ordinationsløfte og præsteløfte tilsammen udtryk for, at folkekirkens indre anliggender realiseres med liturgi og evangelisk-luthersk lære. Menighedsrådene tager sig af præstevalg, og biskoppen leder det højtidelige præstevielsesritual i en gudstjeneste – med præstens afgivne præsteløfte og biskoppelig kollats. Altså bliver den lutherske forkyndelse og sakramentforvaltning samt hyrdeopgave varetaget i folkekirken, der hermed fremstår som ét trossamfund med en klar kerneopgave.

Derfor er det vigtigt, hvordan præster og teologer tolker præstevielsens ordinationsløfte og præsteløfte. Biskopperne søgte meget sympatisk at samle op på det arbejde, som var udført af Liturgikommisionen af 1970. De har som sagt beholdt præsteløftet fra 1870 sammen med 1978-forslagets ordinationsløfte. Løsningen var det »doble« løfte. I ordinationsløftet var skriften overordnet bekendelsesskrifterne ud fra reformationens tankegang og i præsteløftet var skriften og bekendelsesskrifterne ligestillet og det siden ortodoksens præsteed. Denne teologiske forskel rækker noget ved den helhed, som burde præge præsteordinationen, når præsteembedets opgave med forkyndelse, sakramentforvaltning og hyrdeopgave tages i betragtning. Men indtil videre har en rummelig folkekirke tilsyneladende kunnet leve med det. Med lidt god vilje kan man forstå det sådan, at præstens ordinationsløfte i gudstjenesteakten bliver rettet til biskop og menighed og sker i kraft af Guds kaldelse. Mens det særskilte præsteløfte fra 1870 mere bogstaveligt bliver aflagt til chefen, det vil sige biskoppen, som en del af den gejstlige embedsorden og som forudsætning for biskoppens kollats.

Kristine Garde og andre har udtrykt ønske om at beholde præsteløftet og gerne forny det i overensstemmelse med folkekirkens udvikling og de retsteologiske overvejelser omkring tjenestemandsløve og menighedsrådsløve. Synsvinklen på en revision af præsteløftet er altså alene den borgerlig lovgivning, især præsters funktionærsituation.

Det står i modsætning til Prenters embedsteologi, hvor det væsentlige er embedet som guddommeligt indstiftet ud fra Guds ord og ikke embedet forstået som en funktionærstilling. Her kan der henvises til Søren Kirkegaards kritik af folkekirken og præstestanden i Kirkekampen 1854, som det blandt andet er skildret i dette tidsskrift i 2022/1 (Rasmussen, 2022: 41-59). Prenters holdning må derfor betegnes som vigtig, selvom den er kommet mindre til syne i dagens debat, og den er under alle omstændigheder neddæmpet i biskoppernes præstevielse fra 1987, revideret i 1992.

Litteratur

- Beretning. 1870. *Beretning om Forhandlingerne i den ved Allerhøieste Resolution af 18de Juni 1868 til Overveielse af de kirkelige Forhold nedsatte Commission*. København.
- Betænkning. 1870. *Betænkning, afgiven til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet af den ved Allerhøieste Resolution af 18de Juni 1868 til Overveielse af de kirkelige Forhold nedsatte Commission*. København.
- Biskopperne. 1991. *Oplæg til Gudstjenesteordning, Juni 1991*. Frederiksberg.
- Danske Lov. 1683. *Kong Christian den Femtis Danske Lov*, bd. I-II. 1972 (genoptryk).
- Garde, Kristine. 2008. *Præsteløftet. En retsteologisk og kirkeretlig undersøgelse af præsteløftets status og betydning*. København.
- Grane Leif. 1976. *Confessio Augustana. Oversættelse med noter. Indførelse i den lutherske reformations hovedtanker*. 3. udg. København.
- Kirkeordinans. 1989. *Kirkeordinansen 1537/39*. Tekstudgave ved Martin Schwarz Lausten. København.
- Kirkeritual. 1985. *Danmarks og Norgis Kirke-Ritual, 1685-1985*. Genudgivet af Udvalget for Konvent for Kirke og Theologi. Haderslev.
- Kolderup-Rosenvinge, J.L.A. 1851. *Den danske Kirkeret*. 2. udg. København.
- Lindhardt, P.G. 1978. *De biskoppelige handlinger, Præste- og bispevielse, provsteindsættelse og kirkeindvielse. Betænkning nr. 848 afgivet af Kirkeministeriets kommission*. København.
- Luther, Martin. 1976. *Den store Katekismus*, ved Leif Grane. København.
- Matzen, H. og Johs. Timm. 1891. *Haandbog i den danske Kirkeret*. København.
- Prenter, Regin. 1964. »Den danske folkekirkes præstembede i lyset af dens præsteløfte. Nogle bemærkninger til embedets kirkeret«. *Fides Quaerens Intellectum. Festskrift tilegnet Heinrich Roos S.J.* København.
- Prenter, Regin. 1980. *Kaldet af Gud eller mennesker? Bemærkninger til De Biskoppelige Handlinger ... Betænkning afgivet af Kirkeministeriets liturgiske Kommission*. Skarild.
- Prenter, Regin. 1985. *Erindringer*. Aarhus.
- Prenter, Regin. 2023. »Tro og dåb. I anledning af Peder Højens bog: Tro og dåb i exegetisk, økumenisk og systematisk belysning«, (1977). *Kritik, Tro og Erkendelse. Samlede artikler fra Fønix*. København.
- Rasmussen, Jens. 2021. *Folkekirken under kongemagt og folkestyre. Struktur og liturgi (e-bog)*. København.
- Rasmussen, Jens. 2022. »Kirkegaards kritik af kirken – 'den bestaaende Christenhed'«. *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke* 49 (1).
- Rasmussen, Jens. 2025. *En socialkonservativ samfundsrevser. Biskop H.L. Martensen og sekulariseringen. Fra Martensens socialetik til Steinckes socialreform*. Odense.
- Ritualbog. 1992. *Gudstjenesteordning for Den Danske Folkekirke. Ritualbog*. København.
- Roesen, A. 1976. *Dansk Kirkeret*. 3. udg. København.

Forfatter

Jens Rasmussen

jensrasmussen.odense@gmail.com

Artiklen er blevet godkendt ved en redaktionsuafhængig fagfælle vurdering.